

ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาท

นายพนอม บุญเลิศ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สาขาวิชาปรัชญา ภาควิชาปรัชญา
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-6620-3

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE MIND-BODY RELATION IN THERAVADA BUDDHISM

Mr. Panom Boonlerd

ศูนย์วิทยทรัพยากร

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Philosophy

Department of Philosophy

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-17-6620-3

พนอม บุญเลิศ : ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาท (THE MIND-BODY RELATION IN THERAVADA BUDDHISM) อ. ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา. 82 หน้า. ISBN 974-17-6620-3.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายในพุทธปรัชญาเถรวาทผ่านหลักธรรมสำคัญชุดหนึ่ง ได้แก่ ชั้น 5 ไตรลักษณ์ ปฏิจสมุปบาท และกรรม ผลการวิเคราะห์หลักธรรมชุดดังกล่าวทำให้ทราบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีทัศนะเรื่องจิตกับกายดูเหมือนคล้ายกับทวินิยม แต่ก็ไม่ได้มีลักษณะเช่นเดียวกันกับแนวคิดแบบทวินิยมในปรัชญาอื่น ๆ ที่เชื่อว่า จิตกับกายเป็นของสองสิ่งที่มีคุณสมบัติต่างกันอย่างสิ้นเชิง และเป็นอิสระต่อกันได้ ทัศนะเรื่องจิตกับกายของพุทธปรัชญา เชื่อว่าจิตกับกายมีลักษณะเป็นภาวะ หรือกระแสนธรรมสองชนิดที่ผสมกลมกลืนกันเป็นเนื้อเดียวกัน ที่ไม่สามารถแยกเป็นอิสระจากกันได้ ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้พุทธปรัชญาไม่ประสบปัญหาความสัมพันธ์แบบปฏิสัมพันธ์ โดยการไปหารอยต่อหรือสะพานเชื่อมระหว่างจิตกับกาย

อนึ่ง ทัศนะเรื่องจิตกับกายในพุทธปรัชญาตามที่กล่าวมาทั้งหมด พุทธปรัชญาถือว่าเป็นผลมาจากการฝึกฝนตนเอง ดังนั้น ทัศนะเรื่องจิตและกายในพุทธปรัชญาจึงเป็นเรื่องที่แยกไม่ออกจากการปฏิบัติ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา.....ปรัชญา.....

ลายมือชื่อนิสิต..... *พนอม บุญเลิศ*.....

สาขาวิชา.....ปรัชญา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *สมภาร พรมทา*.....

ปีการศึกษา.....2547.....

4580175922 : MAJOR PHILOSOPHY

KEY WORD : MIND-BODY RELATION / THERAVADA BUDDHISM

PANOM BOONLERD : THE MIND-BODY RELATION IN THERAVADA BUDDHISM.

THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. SOMPARN PROMTA, Ph.D.

82 pp. ISBN 974-17-6620-3.

This thesis aims at analyzing the concept of the mind-body relation in Theravada Buddhism through a number of Buddhist doctrines such as the doctrine of Khandha, the doctrine of Tilakkhana, the doctrine of Paticcasmuppada, and the doctrine of Kamma. The result of study shows that even though the Buddhist view on body and mind seems to be similar to the view of Dualism, Theravada Buddhism is a unique view as it does not think that the body and the mind are separated entities which contain different properties. The Buddhist view believes that the body and mind are beings, or streams of Dhamma which are unseparatedly correlated as one single being. So the Buddhist view on body and mind is not confronted with the problem of interaction between mind and body.

In addition, the Buddhist view on body and mind is believed to be the result of self-cultivation process, so the Buddhist view on body and mind can never be seen independently from the practice of Dhamma.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department.....Philosophy..... Student's signature..... *Panom Boonlerd*.....

Field of study.....Philosophy..... Advisor's signature..... *Somparn Promta*.....

Academic year2004.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพราะผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ทั้งกำลังความคิด กำลังทรัพย์ และกำลังใจ จากหลายๆ ท่าน อาจมีหลายสิ่งหลายอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตแล้ว เราคาดไม่ถึง ในสมัยเรียนปริญญาตรี ผู้วิจัยอ่านงานเขียนด้านพุทธศาสนาของ อาจารย์สมภาร พรหมทา จำนวนหลายเล่ม และก็รู้สึกชื่นชอบ เพราะงานเขียนของท่านทำให้สามารถเข้าใจคำสอนพุทธศาสนาอย่างไม่ยากนัก ด้วยวิธีการเขียนที่ให้ตัวอย่างในชีวิตประจำวันและภาษาที่เรียบง่าย ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจอย่างยิ่งที่วันหนึ่งจะได้เรียนกับท่านและท่านก็เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้ด้วย ต้องขอขอบคุณท่านอาจารย์เป็นอย่างสูงที่ให้ข้อคิดที่ดีๆ ตลอดการทำวิจัย

ขอขอบคุณข้อวิจารณ์ดีๆ จากศาสตราจารย์ ปรีชา ช่างขวัญยืน และรองศาสตราจารย์ สมฤดี วิศทเวทย์ ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา จุฬาฯ ที่ให้การช่วยเหลือทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะด้วยการเรียนวิชาต่างๆ หรือจากการประชุมวิชาการ งานสัมมนา หรือการเสนอบทความ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดได้แก่ หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย โดยเฉพาะท่านพระครูใบฎีกาสันันท์ ช่วยค้นคว้าหนังสือ และสิ่งสำคัญที่ข้าพเจ้าได้จากชุมชนวัดคือความเมตตา กำลังใจ คำแนะนำจาก พระอาจารย์มนตรี อาจารย์พระมหาทองสุข อาจารย์พระมหาจิรวุฒิน อาจารย์พระมหานิพนธ์ และ อาจารย์พระมหาอุดม (น.12) ขอขอบคุณ คุณ Simon Acland ที่ช่วยเหลือทุนทรัพย์เพื่อใช้ในการวิจัย

ขอบคุณขอบใจเพื่อนร่วมเรียนชั้นเรียนคือ พระมหาเกียรติศักดิ์ ไพลิน (ต่อม) พิพัฒน์ ชัยนัตต์ เพชรวิภา และรุ่นพี่ คือ พี่โป่ง พี่ป๊อป พี่ต้อง พี่วุฒิ พี่อัญ พี่วาว พี่เต๋ย ที่แนะนำการเรียนให้ ขอขอบคุณเพื่อนที่เคยร่วมทำงาน ณ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และหน่วยทัศนศึกษา ซึ่งเป็นเวทีความคิดสำคัญที่ถกเถียงกัน อาจารย์พระมหาแสวง พระมหาวิเชียร พระมหาประเสริฐ พระมหาพิทักษ์ พระมหาสมเกียรติ พระมหาสม พระสมศักดิ์ พระมหารินทร์ พระสมาน และอีกหลายรูปที่มีได้เอ่ยนาม ขอขอบคุณงานพิมพ์วิทยานิพนธ์จากหลายๆ คน น้องภูษิต คุณน้ำแสวง ฟ้า และตั้ม และคุณน้ำอภา ที่อำนวยความสะดวกด้านการพิมพ์ในช่วงปรับปรุงวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ อาจารย์ พระมหาประจวบ พระปฏิญญา และอาจารย์กรกช ที่ช่วยพิสูจน์อักษรให้

กราบขอบพระคุณคุณแม่และพ่อที่ให้ชีวิตเลือดเนื้อ และสอนให้ผู้วิจัยรู้จักอดทน มานะพยายามตลอดเวลาในสมัยที่เป็นเด็กๆ และที่สำคัญคือผู้วิจัยอาศัยร่มบุญของพระพุทธศาสนาและวัดที่ให้สิ่งต่างๆ โดยเฉพาะโอกาสทางการศึกษา คุณงามความดีใดๆ ที่เป็นขุมกำลังทางสติปัญญาในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขออุทิศส่วนกุศลให้พ่อคุณแม่ หลวงตา คำ เจ้าคุณแจ่ม และอาจารย์ ดร.พงษ์ชาย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ และสมมติฐาน	1
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	2
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
บทที่ 2 ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย.....	3
2.1 ทวินิยม	3
2.2 เอกนิยมแบบสสาร	8
2.3 พุทธปรัชญากับปัญหาเรื่องกายและจิต	12
บทที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายตามที่ปรากฏในหลักธรรมสำคัญ	14
3.1 ชั้นที่ 5	14
3.2 อิทัปปัจจยตาหรือปฏิจสุมุปบาท	38
3.3 กรรม	48
บทที่ 4 วิเคราะห์แนวคิดของพุทธศาสนาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย.....	60
4.1 ปัญหาจิต-กายที่ปรากฏในพระสูตร	60
4.2 ปัญหาของแนวคิดเอกนิยมแบบสสารและทวินิยมจากมุมมองของพุทธศาสนา	65
4.3 ทศนะเรื่องจิตกับกายของพุทธศาสนา	71
4.4 มโนทัศน์เรื่องการปฏิบัติและปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย	76
รายการอ้างอิง.....	80
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	82